

HOOFDSTUK 2

Ontspannen omgang met de ministeriële verantwoordelijkheid voor leden van het Koninklijk Huis?

Thom de Graaf¹

1 Inleiding

In het academische werk van Ben Vermeulen speelt de constitutionele monarchie slechts een bescheiden rol. Een boekje dat hij in 2005 redigeerde, legde de basisbegrippen en -beginselen van het koningschap uit in relatie met de Grondwet, de wetgeving, de historie en de politieke praktijk.² Dit is echter maar een enkele druppel in de zee van wetenschappelijke publicaties die op zijn naam staan. Binnen de Raad van State heeft hij in de voorbereiding van meerdere adviezen en voorlichtingen die de Raad (na 2010 de Afdeling advisering) uitbracht over aspecten van het koningschap een voornamelijk inbreng gehad. Hoewel dit vanzelfsprekend producten zijn van de Raad als college en niet van een enkele staatsraad, maakt het niettemin wat uit wie bij de wording betrokken zijn. Wie de pen voert, zet immers letterlijk de toon.

Een voorlichting die ik in het bijzonder wil uitlichten, gaat over de ministeriële verantwoordelijkheid voor de koning en de leden van het Koninklijk Huis ten aanzien van de bescherming van hun persoonlijke levenssfeer, in het bijzonder in relatie tot de inlichtingenplicht van de regering jegens de Staten-Generaal.³ Hoewel deze voorlichting stamt uit 2010 is deze nog immer relevant en, gegeven de huidige discussies over uitspraken en (neven)activiteiten van leden van het Koninklijk Huis, zelfs zeer actueel te noemen.

2 Randversierselen

De kern van onze constitutionele monarchie, dat wil zeggen de erfelijkheid van het ambt en de betekenis van het koningschap binnen de parlementaire democratie, ontlokt van tijd tot tijd een debat in de publiciteit en het parlement. Dat debat beklijft echter zelden en zonder overdrijven kan beweerd worden dat onze staatsvorm op voldoende maatschappelijk draagvlak kan rekenen. Voor het functioneren van de koning als staatshoofd geldt dit ondanks fluctuaties in de publieke opinie evenzeer. Er is geen reden om

- 1 Mr. Th.C. de Graaf is vice-president van de Raad van State.
- 2 B.P. Vermeulen, A.P. Krijnen & D.A. Roos (red.), *De Koning in het Nederlandse staatsrecht*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2005.
- 3 Voorlichting Raad van State van 23 december 2010 (W01.10.0181/1), zie: *Kamerstukken II 2010/11*, 32791, nr. 1.

te veronderstellen dat op de middellange termijn het koningschap fundamenteel ter discussie komt te staan. In de politiek is dan ook geen sprake van een hoofdstroom in die richting, al pleiten meerdere partijen voor een beweging naar een (nog) meer ceremonieel koningschap waarin de koning niet langer meer tezamen met de ministers de regering vormt. Dit pleidooi wordt inmiddels al enkele decennia gevoerd en heeft vooralsnog weinig kans van slagen.⁴ Daarbij moet bedacht worden dat het koningschap in ons land goed beschouwd nu al in hoge mate gericht is op verbinding en de symbolisering van de eenheid van de natie, en de politiek-bestuurlijke kant in de praktijk steeds meer aan relevantie heeft ingeboet. Klachten over vermeende bemoeienis met politieke besluiten zijn de afgelopen decennia voor zover bekend niet of nauwelijks gehoord, in het bijzonder niet meer sinds 2013.

Een belangrijk vraagpunt uit het verleden was of de koning niet een al te grote, niet bij onze parlementaire democratie passende, rol speelde in de kabinetsformatie. Ook dit is sinds 2012 niet meer aan de orde. In dat jaar werd in het Reglement van Orde van de Tweede Kamer geregeld dat de Kamer en niet de koning het initiatief in de formatie heeft en zelf informateurs en formateurs aanstelt.⁵ De opeenvolgende formaties van 2012, 2017, 2021 en 2023/24 laten zien dat de kabinetsvorming in ons land weliswaar moeizaam blijft verlopen, vooral als gevolg van problematische politieke verhoudingen, maar vooralsnog geen wezenlijk nadeel lijkt te ondervinden van het ecarteren van de koning.⁶

De monarchie als zodanig staat dus thans nauwelijks ter discussie. Ook niet de wijze waarop de koning binnen de begrenzing van zijn staatsrechtelijke positie zijn ambt vervult en zich daarin, samen met zijn echtgenote, ontwikkelt. Voor zover ik kan overzien, bestaat daarover *grosso modo* tevredenheid in politieke kringen, in ieder geval geen manifest ongenoegen. De publicitaire en politieke aandacht richt zich veeleer op wat ik maar de bijverschijnselen van het constitutionele koningschap noem, de randversierselen: het inkomen van de koning en zijn vermoedelijke opvolger, de kosten van de monarchie, onroerende en roerende goederen (waaronder de koets), het (koloniale) verleden van de familie Oranje-Nassau, een enkele privégedraging van de koning in coronatijd en de (neven)activiteiten van zijn verwanten. Wellicht hangt het een met het ander samen: als er over de inhoudelijke invulling van het koningschap weinig te klagen valt, verschuift de aandacht vanzelf naar het decor. In de Tweede Kamer zijn de afgelopen jaren vragen gerezen over de verschillende componenten van het inkomen van de koning op de grondslag van de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis. Ook konden pleidooien worden gehoord voor de afschaffing van de (inkomsten-, erf- en schenk)belastingvrijdom en voor afschaffing dan wel beperking van de jaarlijkse indexatie van de vergoedingen van de koning en de daarvoor in aanmerking komende leden van het Koninklijk Huis,

- 4 Op 22 mei 2025 zijn drie voorstellen tot grondwetswijziging om de rol van de koning in de regering en tijdens de kabinetsformatie te schrappen, vervallen.
- 5 Art. 139a RvOTK. In het vierde lid van dit artikel wordt de mogelijkheid geopend dat ook na een kabinetscrisis de Kamer tot aanwijzing van een informateur kan besluiten. Van deze mogelijkheid werd na de recente val van het kabinet-Schoof geen gebruik gemaakt.
- 6 Zie onder meer de externe evaluaties van de kabinetsformaties 2012 (*Kamerstukken II* 2014/15, 33410, nr. 72), 2017 (*Kamerstukken II* 2018/19, 34700, nr. 64) en 2021/22 (*Kamerstukken II* 35788, nr. 210). Over de formatie van 2023/24 is alleen een ambtelijke evaluatie door de griffie van de Tweede Kamer gemaakt, zie: *Kamerstukken II* 2024/25, 36471, nr. 106.

dan wel het doorvoeren van een taakstelling op de personele uitgaven. De Tweede Kamer nam meerdere moties ter zake aan.⁷ Op deze discussies ga ik hier niet in. Ik verwijs wel graag naar de voorlichting die de Afdeling advisering in 2023 uitbracht over de zogenoemde B-component van het inkomen van de koning (de vergoeding van de direct met de uitoefening van het koningschap samenhangende kosten). Deze voorlichting (die eveneens mede het stempel van Ben Vermeulen droeg) werd door minister-president Rutte tijdens de behandeling van de laatste door hem verdedigde begroting van het huis van de koning volledig omarmd.⁸

Voor dit moment interessanter lijkt mij het voortgaande debat over de vrijheid van leden van het Koninklijk Huis om activiteiten te verrichten en (neven)functies te aanvaarden of voort te zetten, ook indien over de inhoud van deze activiteiten en functies, of over uitspraken die daarmee samenhangen, politiek verschillend kan worden gedacht. In de afgelopen tijd lieten verschillende leidende politici zich kritisch uit over onder meer de werkzaamheden van koningin Maxima en prinses Laurentien. Het inmiddels teruggetreden Tweede Kamerlid Omtzigt riep op tot beëindiging van alle activiteiten van leden van het Koninklijk Huis voor zover die niet worden ondernomen ter ondersteuning van de uitoefening van de koninklijke functie. Het Kamerlid Wilders sloot zich hierbij aan.⁹ Het lijkt erop dat de in de loop van decennia gegroeide consensus over een ruime uitleg van deze vrijheid, gepaard aan een bescheiden en milde opvatting van de ministeriële verantwoordelijkheid voor wat er met die vrijheid gebeurt, nu enigszins afbrokkelt. Of betreft het hier slechts een tijdelijke oprisping?

3 Lidmaatschap van het Koninklijk Huis

De Grondwet schrijft sinds 1972 voor dat de wet regelt wie tot het Koninklijk Huis behoort.¹⁰ Voor de keuze wie lid van het Koninklijk Huis is en wie niet is een zekere rationalisatie nodig. De koninklijke familie kan immers nog wel eens omvangrijk zijn. Dat er daarnaast ook andere, meer emotionele overwegingen een rol kunnen spelen, maakt die rationalisatie soms kwetsbaar. Dat bleek al eind jaren zeventig toen de regering een wetsvoorstel indiende dat niet geheel leek te sporen met wat eerder in en met de Tweede Kamer was besproken. In die jaren leek zich een zekere politieke eensgezindheid te ontplooiën om het lidmaatschap van het Koninklijk Huis te beperken tot degenen uit de koninklijke familie die krachtens het Financieel Statuut voor een uitkering in aanmerking kwamen. Deze ratio verhield zich echter niet helemaal tot een meer 'familiaire' overweging die er, kort gezegd, op neer kwam dat een toekomstig onderscheid tussen 'A- en B-prinsen' onwenselijk zou zijn. Het wetsvoorstel dat door het kabinet-Van Agt I werd ingediend,

7 Zie: Paul Bovend'Eert, 'De stand van de monarchie anno 2025 in de publieke opinie en het parlement', in: 'De Nederlandse Grondwet', 1 mei 2025, www.denederlandsegrondwet.nl (geraadpleegd mei 2025).

8 Voorlichting Afdeling advisering over de B-component van het inkomen van de Koning, WO1.22.00147/I, *Kamerstukken II 2023/24*, 36410, nr. 12.

9 Interview Pieter Omtzigt, *EW-Magazine* 24 juli 2024; Geert Wilders op X, 25 juli 2024: "Goed punt van @PieterOmtzigt, een Koninklijk Huis met alleen ceremoniële taken. Laten we dat zo snel als het kan regelen!".

10 Art. 39 Gw: De wet regelt wie lid is van het koninklijk huis.

regelde een zekere beperking, maar kende een 'behoud-bepaling' waardoor bij het aantreden van een nieuwe koning een ruime kring familieleden toch het lidmaatschap van het Koninklijk Huis zou behouden. De motivering voor deze keuze rammelde enigszins: al deze familieleden zouden in enige mate betrokken zijn bij de uitoefening van de koninklijke functie, al was het maar omdat zij ooit wellicht tot de Kroon geroepen konden worden. Toen de Tweede Kamer door aanvaarding van een amendement-Brinkhorst niettemin tot een nadere beperking overging, trok de regering, klem tussen Kroon en parlement, het wetsvoorstel weer in.¹¹

Onder het eerste kabinet-Lubbers kwam uiteindelijk een wettelijke regeling tot stand met min of meer dezelfde inhoud, maar zonder de 'behoud-bepaling', ietwat selectiever dus.¹²

Pas in 2002 werd, mede naar aanleiding van politieke en publieke discussie over 'modernisering' van de monarchie,¹³ een verdere beperking in de wet vastgelegd.¹⁴ Sedertdien behoren, met de koning als hoofd, tot het Koninklijk Huis de teruggetreden koning en erfopvolgers in de eerste en tweede graad van bloedverwantschap tot de koning, alsmede de echtgenoten en eventuele weduwen en weduwnaars. Hoewel een beperking in vergelijking tot de wet van 1985, blijkt het huis van de koning toch nog behoorlijk vol. Op dit moment maken daarvan naast de koning en koningin Maxima deel van uit de prinses van Oranje, haar zussen Alexia en Ariane, prins Constantijn en prinses Margriet, alsmede hun echtgenoten. Tot aan de abdicatie van koningin Beatrix behoorden dankzij een overgangsbepaling ook de zonen van prinses Margriet tot het Koninklijk Huis.

Wie tot het Koninklijk Huis behoort en wie niet, is in zekere zin rechtens niet van het allergrootste belang. Eerdere bevoegdheden en privileges zijn reeds lang afgeschaft. Welke leden van het Koninklijk Huis voor een uitkering ten laste van 's Rijks kas in aanmerking komen, wordt voorts niet door de Wet lidmaatschap koninklijk huis bepaald maar door het Financieel Statuut.¹⁵ Zelfs voor de troonsopvolging is het lidmaatschap niet bepalend, dat valt volgens artikel 25 Grondwet immers toe aan verwanten tot in de derde graad van bloedverwantschap. De wet zelf regelt ook niets over eventuele andere rechtsgevolgen, behoudens dat aan enkele leden van het Koninklijk Huis bepaalde prinselijke titels van rechtswege of bij koninklijk besluit kunnen worden verleend. Strikt genomen is het onderscheid tussen leden van het koninklijk huis en overige leden van de koninklijke familie dus niet erg relevant, behalve wellicht voor de status naar de buitenwereld. Hoewel de wet zelf zwijgt, maakt de toelichting daarop echter duidelijk dat het enige echte gevolg van het lidmaatschap van het koninklijk huis is een zekere beperking van de individuele vrijheid van handelen en spreken als gevolg van de werking van de

11 Paul Bovend'Eert, *De Koning en de monarchie. Toekomstbestendig?*, Deventer: Wolters Kluwer 2020, p. 165-166. Zie ook: J.Th.J. van den Berg, *Macht verloren, gezag versterkt. Historische en staatsrechtelijke opmerkingen over het Koningschap in Nederland*, Amsterdam: Elsevier Boeken 2016, p. 22-26.

12 Wet van 30 oktober 1985, *Stb.* 1985, 578.

13 Vgl. onder meer: Th.C. de Graaf, *Bekroonde democratie. Beschouwing over monarchie en democratie* (Johan de Wittlezing), Dordrecht: Stichting Dordtse Academie 2000; L. Prakke & A.J. Nieuwenhuis (red.), *Monarchie en Republiek* (Publicaties van de Staatsrechtkring, nr. 18), Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 2000.

14 Wet van 30 mei 2002, *Stb.* 275.

15 Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis, 22 november 1972, *Stb.* 1972, 701, gewijzigd bij Wet van 20 november 2008, *Stb.* 2008, 535.

ministeriële verantwoordelijkheid. Hoe ver die inperking strekt, is evenwel niet tevoren bepaalbaar. Dat hangt af van positie, feiten, omstandigheden en politiek-maatschappelijke opvattingen. In de staatkundige praktijk blijkt de staatsrechtelijke leer daarom nogal aan *moodswings* onderhevig.

4 Ministeriële verantwoordelijkheid voor leden koninklijk huis

Publieke discussies over het huwelijk van prinses Irene brachten de regering er in 1964 toe de ministers van staat Drees en Oud advies te vragen over de ministeriële verantwoordelijkheid in aangelegenheden van het koninklijk huis. In dit beknopte en heldere advies¹⁶ werd vastgesteld dat er geen verantwoordelijkheid bestaat voor het doen en laten van andere leden van het koninklijk huis dan de koning zelf, maar wel voor al dan niet preventief of repressief optreden van ministers in verband met dat doen en laten. Verantwoordelijk-stelling door het parlement kan alleen als ministers in gebreke zijn gebleven om hun invloed aan te wenden om gedragingen van deze leden te voorkomen of verzuimd hebben om passende maatregelen te nemen nadat de gedraging heeft plaatsgevonden. Drees en Oud baseerden hun oordeel op het grondwettelijke beginsel van de ministeriële verantwoordelijkheid voor de onschendbare Koning en 'op de uitwerking, die aan dit beginsel in het verkeer tussen Regering en Staten-Generaal in de loop der tijden is gegeven'. Ministers handelden naar hun oordeel niet inconstitutioneel indien zij weigeren inlichtingen te verschaffen over zaken die naar hun mening daarvoor niet van voldoende openbaar belang zijn. De grens tussen particuliere aangelegenheden en die waarop de ministeriële verantwoordelijkheid betrekking heeft (het openbaar belang) verschilde, naar Drees en Oud meenden, zowel naar de aard van de gedraging als naar de positie die het betrokken lid van het koninklijk huis ten opzichte van de Koning heeft. De grens trekken is een zaak van de ministers die voor die grensbepaling verantwoording verschuldigd zijn, maar niet kunnen worden gedwongen de grens anders te trekken. Opmerkelijk detail: hoewel hun advies bekend is geworden als de leer van de 'afgeleide' verantwoordelijkheid,¹⁷ voelden Drees en Oud zelf weinig voor die terminologie, zij opteerden zelf voor 'indirecte' verantwoordelijkheid. 'Afgeleide' is dan ook een verwarrende term; afgeleid waarvan? Van de verantwoordelijkheid voor de onschendbare Koning of, zoals in de literatuur is geopperd, van het algemeen belang?¹⁸

Op basis van dit advies uit 1964 is het leerstuk van de ministeriële verantwoordelijkheid voor leden van het Koninklijk Huis in de daaropvolgende zestig jaar verder ontwikkeld. De grondslag voor die verantwoordelijkheid blijft echter – wellicht onvermijdelijk – nog steeds enigszins onhelder.¹⁹ Zomaar een verantwoordelijkheid construeren van ministers

16 Advies d.d. 24 juli 1964 van de ministers van staat dr. W. Drees en prof. mr. P.J. Oud, *Kamerstukken II 1964/65*, 7800, nr. 8. Ook opgenomen als bijlage in: Thom de Graaf e.a., *Kwetsbaar koningschap. Voor en tegen de modernisering van de monarchie*, Amsterdam: Elsevier Boeken 2015, p. 145-153.

17 Zie bijv. Vermeulen e.a. 2005, p. 71 e.v.

18 Bovend'Eert 2020, p. 175.

19 Bovend'Eert meent dat men in politiek Den Haag 'in de loop der jaren in de praktijk een zekere ministeriële verantwoordelijkheid heeft ontwikkeld ten aanzien van leden van het Koninklijk Huis'. Zie: 'Laurentien moet zich terugtrekken', column 26 augustus 2024, www.montesquieu-instituut.nl.

om toe te zien op gedragingen van leden van het Koninklijk Huis, past immers moeizaam bij het feit dat deze leden niet onschendbaar zijn, geen openbaar ambt bekleden en net als ieder ander recht hebben op bescherming van hun persoonlijke levenssfeer. Bovendien kunnen ministers ten opzichte van hen geen wettelijke bevoegdheden uitoefenen zoals zij dat ten opzichte van ondergeschikten kunnen. Dat ministers in het algemeen zich het openbaar belang dienen aan te trekken en zo veel mogelijk overeenkomstig moeten handelen, wil op zichzelf nog niet zeggen dat zij om die reden verantwoordelijk moeten worden gesteld voor wat zij doen of nalaten om gedragingen van derden buiten hun directe bevoegdheidssfeer te corrigeren. Een dergelijke 'stelselverantwoordelijkheid' is in het algemeen problematisch, ook als het koninklijk huis in het geding is.

Niettemin kan een zekere logica aan deze 'indirecte' ministeriële verantwoordelijkheid niet worden ontzegd. Een stabiele monarchie die niet publiekelijk wordt beschadigd door gedrag van koninklijke verwanten is immers een openbaar belang dat de regering zich dient aan te trekken. Dit wordt ook al sinds lange tijd onderkend en aanvaard. In die zin zou wellicht kunnen worden gesproken van een staatsrechtelijke conventie.

De ministeriële verantwoordelijkheid wordt over het algemeen gereserveerd voor de leden van het koninklijk huis en niet voor de overige leden van de koninklijke familie, hoewel de regering bij de totstandkoming van de Wet lidmaatschap koninklijk huis 1985 nog meende dat er eigenlijk geen principieel onderscheid te maken was op dit punt. Daar is wat voor te zeggen, want ook verwanten die geen of niet langer lid zijn van het Koninklijk Huis kunnen door (extreem) gedrag of uitlatingen het aanzien van koningschap en monarchie schade toebrengen. Niettemin is de staatkundige praktijk door de jaren heen dat familieleden die geen lid van het koninklijk huis zijn en niet betrokken bij de uitoefening van de koninklijke taken van de slagschaduw van de ministeriële verantwoordelijkheid verlost zijn.

Ook tussen de leden van het koninklijk huis bestaan echter verschillen die relevant zijn voor de vraag of het openbaar belang aan de orde kan zijn. Hoe verder een lid van het koninklijk huis van de Kroon verwijderd is, des te geringer is de kans dat zijn gedragingen het koningschap kunnen schaden en dus het openbaar belang raken. Dat belang is in ieder geval aan de orde indien een lid concreet bijdraagt aan de koninklijke taken. De ministeriële verantwoordelijkheid wordt aldus toegespitst op de 'beschikbaarheid voor de verlening van bijstand bij de uitoefening van de koninklijke functie'.²⁰

5 De voorlichting van 2010

De eerder genoemde voorlichting van de Raad van State uit 2010²¹ werkt deze nuances verder uit. Tot op heden wordt hetgeen in deze voorlichting staat door de regering onderschreven.²² De Raad van State stelde vast dat leden van het koninklijk huis aanspraak

20 Zie de toelichtingen bij de Wet lidmaatschap Koninklijk Huis 1985 (*Kamerstukken II* 1983/84, 18351, nr. 3) en de wijziging van deze wet van 2002 (*Kamerstukken II* 2002/03, 28223, nr. 3 en 5).

21 Zie noot 2.

22 Zie de reactie van de regering op de voorlichting in de brief van de minister-president aan de Tweede Kamer van 24 mei 2011, *Kamerstukken II* 2010/11, 32791, nr. 1. Vlg. ook de brief van 9 september 2019, *Kamerstukken II* 2018/19, 32791, nr. 2.

maken op het grondrecht van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, maar dat deze aanspraak wordt begrensd door privé-gedragingen die een directe weerslag hebben op het koningschap en daarmee het openbaar belang raken. Die grens is niet in abstracto te trekken en dient bewaakt te worden door de Koning en de leden van het Koninklijk Huis zelf, met de minister-president als achtervanger. Deze laatste is aanspreekbaar op de vraag of met gedragingen het openbaar belang wordt geraakt. Wanneer leden van het koninklijk huis de eerder genoemde 'bijstand' verlenen, zijn ministers daarvoor verantwoordelijk. De beschikbaarheid daartoe houdt tevens in dat de leden zich dienen te onthouden van gedragingen waardoor het koningschap in het geding komt. Ijkkpunten daarvoor zijn het niet vermengen van functionele mogelijkheden en privébelangen, het voldoen aan wet- en regelgeving en de handhaving van de eenheid van de Kroon en van het regeringsbeleid.

De Koning zelf heeft in de bijstand en bij de beoordeling van gedragingen een centrale rol. De Raad van State meent dat voor gedragingen van de personen 'rondom de troon', dat wil zeggen de echtgenoot van de Koning en diens vermoedelijke opvolger (en diens echtgenoot) ministeriële verantwoordelijkheid dient te gelden die weliswaar niet gelijk is aan die voor de Koning, maar daarmee wel in belangrijke mate vergelijkbaar. Deze ministeriële verantwoordelijkheid strekt zich ook uit tot de bescherming van hun persoonlijke levenssfeer. De 'ja, tenzij'-benadering voor deze leden 'rondom de troon' verschilt van een 'nee, tenzij'- benadering voor overige leden van het Koninklijk Huis die minder, en minder direct, worden betrokken bij de uitoefening van de koninklijke functie. Hiervoor geldt slechts verantwoordelijkheid voor gedragingen als het openbaar belang daardoor wordt geraakt. Voor andere leden van de koninklijke familie wordt geen ministeriële verantwoordelijkheid aangenomen.

Deze driedeling is ook van belang voor de al dan niet actieve rol van de minister-president. 'Rondom de troon' vraagt om een anticiperend beleid van de premier, om afstemming met de Koning en om verantwoording aan het parlement. Voor overige leden van het Koninklijk Huis kan dergelijk anticiperend beleid achterwege worden gelaten, al blijft de inlichtingenplicht omtrent gedragingen die (achteraf) het openbaar belang raken, onverminderd bestaan. Een ruime en wederkerige informatie-uitwisseling tussen de minister-president en leden van het Koninklijk Huis is in alle gevallen essentieel.

In de voorlichting wordt voorts onderscheid gemaakt tussen de algemene verantwoordelijkheid van de minister-president en de bijzondere verantwoordelijkheid van de vakminister (of staatssecretaris) voor werkzaamheden die leden van het Koninklijk Huis uitoefenen op het terrein van hun ministerie. Deze laatste heeft ook de primaire verantwoordelijkheid voor de eventuele benoeming of aanstelling van een lid van het Koninklijk Huis in een (neven)functie binnen het bereik van zijn ministerie.

6 Ruimte voor een ontspannen omgang?

Het kader waarbinnen de ministeriële verantwoordelijkheid voor (het eigen optreden ten aanzien van) gedragingen van leden van het Koninklijk Huis gestalte krijgt, is al met al redelijk overzichtelijk. Dat kader gaat uit van een individuele vrijheid en de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. De vrijheid wordt minder beteugeld naarmate

het lid van het Koninklijk Huis verder afstaat van de troon en niet of slechts incidenteel aan de uitoefening van de koninklijke functie bijdraagt. In een voorgenomen brief aan de Tweede Kamer trekt de regering onder verwijzing naar de voorlichting uit 2010 deze lijn door, met dien verstande dat tot de kring van leden van het Koninklijk Huis waarvoor 'ja, tenzij' geldt, gerekend worden zij die door hun plaats in de erfopvolging en hun positie in het bijzonder zijn betrokken bij de vervulling van het koningschap en tevens een grondwettelijke uitkering ontvangen op basis van de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis. Hieruit zou kunnen worden geconcludeerd dat ook de gewezen Koning tot de kring 'rond de troon' behoort.

Voor aanvaarding van maatschappelijke functies of het inrichten van maatschappelijke activiteiten maakt voornoemd onderscheid ook uit, al geldt voor beide categorieën leden dat de ministeriële verantwoordelijkheid kan worden 'geactiveerd'. Bij de uitkeringsgerechtigde leden op een actieve manier (ja, tenzij), bij overige leden indien daartoe specifieke aanleiding zou bestaan (nee, mits). De regering stipuleert naar mijn oordeel terecht de ruimte die moet bestaan voor leden van het Koninklijk Huis die in hun eigen bestaansmiddelen moeten voorzien en verder van de troon afstaan. Zij hebben recht op de bescherming van hun grondrechten (zoals de vrije beroepskeuze), maar ook op begrip, respect en een zorgvuldige omgang met hun lastige positie, niet alleen van de kant van de regering maar ook van de Staten-Generaal.²³

Dat laatste lijkt nog wel eens te ontbreken. De wijze waarop in de politiek met de persoonlijke levenssfeer en de vrijheid van leden van het koninklijk huis wordt omgegaan, lijkt sterk afhankelijk van het politieke gemoed van de dag en vertoont niet altijd consistentie. De door enkelen gevoerde pleidooien om de leden van het Koninklijk Huis te verplichten alleen nog maar ceremoniële taken te vervullen, slaan – gelet op bovenstaande – de plank behoorlijk mis. Datzelfde geldt ook voor de gedachte om in bijzondere gevallen de ministeriële verantwoordelijkheid op te heffen, een soort 'Boudewijn-oplossing' op z'n Nederlands. Men kan in gemoede van verder van de troon verwijderde leden die in hun eigen bestaansmiddelen moeten voorzien, niet vragen af te zien van deelname aan het maatschappelijk verkeer op min of meer voet van gelijkheid met verwanten die niet tot het Koninklijk Huis behoren of andere burgers. Wel mag van hen worden verwacht dat zij bereid zijn tot overleg en tot afstemming bij de aanvaarding of voortzetting van functies of het ondernemen van (al dan niet markt)activiteiten, opdat de kans dat het openbaar belang wordt geraakt zo gering mogelijk is en tevoren kan worden ingeschat. De Koning heeft als hoofd van zijn Huis hierin natuurlijk ook een rol.

Wie dat allemaal te soepel of te ruimhartig vindt, rest niets anders dan te pleiten voor beperking van de omvang van het koninklijk huis tot alleen die leden die voor een uitkering op grond van het Financieel Statuut in aanmerking komen, de kleinste kring rondom de troon dus. Daartegen kunnen echter weer andere bezwaren worden ingebracht, zoals de scheiding in posities in het gezin van de Koning.

²³ Bij het afsluiten van deze bijdrage, medio juni 2025, werd voorzien dat deze brief in het najaar aan de Tweede Kamer zou worden verstuurd.

Belangrijker nog dan dit is, dunkt mij, dat de afgelopen decennia, alles bijeengenomen, hebben laten zien dat een ontspannen omgang met zowel het koningschap als het koninklijk huis gunstig is voor alle partijen. Ook voor de kring rondom de troon moet een zekere ruimte bestaan voor ontplooiing en maatschappelijke activiteiten die een beroep doen op de eigen intellectuele talenten. Het terugnemen van die ruimte zou ernstig afbreuk doen aan een goede en moderne uitoefening van het koningschap. De inmiddels gegroeide traditie om de vrijheid van de overige leden van het koninklijk huis geenszins te belemmeren maar juist te koesteren, is het waard om te behouden en zou niet moeten worden ingewisseld voor een strikter regime, zolang de door de Raad van State in 2010 genoemde ijkpunten worden geëerbiedigd. Krampachtigheid is geen goede leidraad, vertrouwen op de goed afgestelde antennes en de professionaliteit van het betrokken lid, de Koning en de minister-president wel. Een zekere *largesse* van de zijde van de politiek kan veel ongemak en frustratie aan beide zijden voorkomen. Een dergelijke milde, pragmatische en verstandige houding zou ongetwijfeld geheel in de geest van Ben Vermeulen zijn.